

## **ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В СИНЕРГЕТИЧНОМУ ВИМІРІ**

Нинішній етап розвитку цивілізації характеризується зростанням ролі інформації в житті суспільства, яке в науковому світі отримало назву інформаційне або інформаційно-комунікативне, мережеве. Інформаційно-комунікативне суспільство – складна, багатовимірна дослідницька проблема, що належить до макрорівня філософського дослідження, до розгляду суспільства в усій його цілісності. Більш того, розгляд цієї проблеми у глобальному контексті вимагає погляду на інформатизацію, цифровізацію конкретного соціуму як елемент глобальної світосистеми, тобто у повноті його зв'язків з іншими соціумами.

Одним із основних підходів до вивчення цифрового суспільства, що претендує на статус універсальної методологічної основи, стала синергетика. Синергетика описує суспільство, у тому числі й інформаційне, за допомогою формул нелінійної математики, спираючись на природничі науки. Істотний внесок у легітимацію неформалізованого термінологічного апарату синергетики, його адаптацію до соціально-гуманітарних досліджень здійснили як зарубіжні (Г. Хакен, І. Пригожин, І. Стенгерс, Т. Браун, М. Макбарнетт та ін.), так і вітчизняні (Л. Бевзенко, В. Будз, О. Вознюк, В. Воронкова, І. Грабар, І. Добронравова, І. Доннікова, В. Нікітенко, М. Требін) дослідники. При цьому, якщо особливістю західних досліджень є методологічна строгість, послідовність використання синергетичних методів і вирішення конкретних вузькоспеціальних наукових проблем, то особливістю української синергетичної традиції є акцент не тільки на адаптацію до гуманітаристики ідей і концептів синергетики, а й спроби застосування теорії самоорганізації до історичного, макросоціального аналізу української дійсності, а також загальна спрямованість на вчинення «антропологічного повороту» в синергетичних дослідженнях [1, с. 19–32; 2, с. 26].

Синергетика (від грец. – спільний, узгоджено діючий) – напрямок міждисциплінарних досліджень, об'єктом яких є процеси самоорганізації у відкритих системах фізичної, хімічної, біологічної, екологічної та соціальної

природи. Формування синергетичного бачення у контексті сучасної науки розглядається багатьма вченими як таке, що викликає парадигмальні трансформації сучасної природничо-наукової традиції та інтерпретується як новітня наукова революція. Синергетика вперше розкрила механізм виникнення порядку через флуктуацію, тобто відхилення системи від середнього стану і в перспективі можливості досягнення сталості. Флуктуації посилюються за рахунок нерівноважності, що розхитали колишню структуру та призводять до виникнення нової, у результаті чого з безладу виникає порядок [2, с. 26–27].

Синергетична парадигма дослідження цифрового суспільства використовує такий понятійно-категоріальний апарат:

- ентропія (грец. *entropia* – перетворення) – міра внутрішньої неупорядкованості системи, міра невизначеності чи випадкової величини, що є характеристикою ступеня хаосу, безладу та дезорганізації;

- в інтерпретації хаосу (грец. *chaos* – безладдя) синергетична парадигма наголошує на аспекті потенційної еволюційної креативності, іманентної можливості становлення нового «порядку» (упорядкованості), емпіричного і безладного руху елементів;

- біфуркація (лат. *bifurcus* – роздвоєний) – роздвоєння, поліфуркація, розгалуження шляхів у досягненні цілей та вибору мети;

- нестационарний стан системи – стан, у якому відсутній рівноважний стан системи;

- когеренція (лат. *cohaerens* – що у зв'язку) – перебіг у часі кількох коливальних і хвильових процесів: якщо різниця фаз двох коливань залишається постійною у часі або змінюється за певним законом, то коливання називаються когерентними; коливання, у яких різниця фаз змінюється безладно, називається некогерентними;

- дисипація (лат. *dissipation* – розсіювання) – перехід частини енергії упорядкованих процесів в енергію неупорядкованих процесів: система, за якою розсіюються обурення, називається дисипативною і визначає характеристики поведінки системи при флуктуації;

- синергія (англ. *synergia*) – спільна дія, взаємодія різних потенцій чи видів енергії у цілісній дії, що означає спільну працю як основу спільності, співробітництво індивідів, які мають власні цілі, діють в одному напрямі;

- саморух – внутрішньо необхідна спонтанна зміна системи, що визначається її протиріччями;

– флуктуації (лат. *fluctuation* – коливання) – випадкові відхилення від середніх значень фізичних величин, що характеризують систему з великої кількості частинок, та виявляються у броунівському русі під впливом навколишнього середовища, що є характерними для будь-яких випадкових процесів [2, с. 26–28].

Синергетичний підхід розглядає інформаційне суспільство не як статичну структуру, а як відкриту систему, що перебуває в постійному процесі самоорганізації під впливом інформаційних потоків. У контексті синергетичної методології інформаційне суспільство постає як нелінійна, динамічна система, у якій відбувається взаємодія технологічних, соціальних, культурних і правових підсистем. Соціальна реальність тут – не сукупність імперативів, а процес інформаційної комунікації між суб'єктами, у межах якого народжуються нові смисли, правила та етичні орієнтири.

Синергетичний вимір передбачає, що розвиток інформаційного суспільства не є лінійним прогресом, а радше коливанням між хаосом і порядком. У цьому контексті роль держави полягає не лише в регулюванні, а й у забезпеченні адаптивності та саморегулювання суспільних процесів. Особлива роль тут належить праву, яке, реагуючи на ці коливання, виконує стабілізуючу функцію, формуючи «зони правового порядку» в умовах цифрової ентропії. Таке розуміння відкриває нові обрії для правотворчості: закони мають не лише фіксувати стан речей, а й створювати умови для еволюційного розвитку – з урахуванням динаміки інформаційних відносин, штучного інтелекту, алгоритмічного управління та глобальної мережевої взаємозалежності.

У перспективному еволюціонуванні таких систем допускаються численні комбінації майбутнього розвитку, а в критичних точках спрямованих змін можливі відхилення та глобальні інформаційні небезпеки. Тому важливим є напрацювання й дотримання певних принципів і вимог.

Основними напрямками формування глобальної інформаційної безпеки є:

- захист єдиного світового інформаційного простору від різноманітних небезпек і загроз;
- рівноправне використання планетарного інформаційного простору всіма народами і країнами світової спільноти;
- безпечний для людини, суспільства, держави, світової спільноти і біосфери розвиток національного і глобального інформаційного простору;
- позитивний вплив глобальної інформаційної безпеки на перехід до стійкого соціоекорозвитку [3, с. 160–167].

Зазначимо, що при напрацюванні стратегії глобальної інформаційної безпеки не можуть враховуватися тільки національні інтереси, пріоритетними мають бути загальнолюдські цінності й інтереси всього людства. Важливо також формувати культуру інформаційної безпеки серед громадян, зокрема підвищувати медіаграмотність, навчати основам безпечного використання цифрових ресурсів і виховувати відповідальне ставлення до захисту інформації.

Отже, розвиток синергетичної методології відкриває нові можливості для осмислення стратегії розвитку цифрового суспільства та інформаційно-інноваційної діяльності людей в умовах цифровізації.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова В., Нікітенко В., Васильчук Г., Каганов Ю., Метеленко Н. Діджиталізація комунікативного простору та комунікативної особистості: трансформація суспільства, економіки, людини. *Humanities studies*. 2024. Вип. 19 (96). С. 19–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-02>.
2. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія / В. Г. Воронкова, В. О. Нікітенко. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.
3. Шевчук М. О. Сучасні виклики і загрози в сфері інформаційної безпеки держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 6. С. 160–167.